

Janne Lahti ja Rinna Kullaa

Kolonialismin monikasvoisuus ja sen ymmärtäminen Suomen kontekstissa

Kalkutassa syntynyt Columbian yliopiston kirjallisuuden professori Gayatri Chakravorty Spivak kertoo kolonialismin jälkeistä historian tulkintaa oleellisesti muuttaneessa esseessään ”Can the Subaltern Speak?”, miten ajattelu, joka on peräisin länsimaista, on pyrkinyt perimmiltään säilyttämään lännen hegemonian. Lännellä tarkoitetaan tässä tapauksessa Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa tieteen aiheena ja alkuperänä.¹ Spivakin vuonna 1988 esittämä argumentti kiteytyi ajatukseen siitä, miten vuosikymmeniä kolonialismin loppumisen jälkeen suuri osa akateemisista tutkijoista otti edelleen lähtökohdakseen länsimaisen kulttuurin ja ajattelun arvioidessaan kolonialismin jälkeistä maailmaa. Vuosi ennen kuin Berliinin muuri tulisi kaatumaan Spivak puhui sitä kriittistä ajattelua vastaan, joka oli syntynyt läntisessä ”ensimmäisessä maailmassa” ja oli luonteeltaan miehinen, etuoikeutettu ja akateeminen. Spivak painotti myös institutionaalisuuden määrittelemää analyysia sekä keskustelua. Ongelmana Spivakin mukaan oli se, että kolonialismin menneisyyttä kriittisesti arvioiva tutkimus, jota läntinen maailma 1980-luvun lopulla tuotti, luokitteli ja kartoitti itää ja etelää samassa mittakaavassa kuin sen siirtomaa-aseman todelliset muodot olivat vuosikymmeniä aikaisemmin olleet. Kriitikki, joka pyrki purkamaan kolonialismin menneisyyttä, otti siis lähtökohdakseen läntisen arvo maailman.

Spivak puhui feminismiin puolesta, joka antaa äänen entisissä siirtomaissa asuneille naisille oman kollektiivisen kokemuksensa kautta ja siten määrittelee identiteettinsä itse kolonialistisen miesäänän sijaan. Spivak tarkoitti, että globalisaatiosta huolimatta kolonialismia ja sen menneisyyttä tulisi tulkita paikallisten yhteiskuntien lähtökohdista eikä länsimaisin silmin. Hän kyseenalaisti, onko tämä kuitenkaan koskaan mahdollista, koska kolonialismin aikaisemmin valloittaneet alueet eivät olleet taloudellisesti itsenäisiä, tai itsensä määritteleviä, vaan kodittomia. Spivak pohti, voiko taloudellisesti koditon yhteisö koskaan saavuttaa omaa ääntään. Hänen analyysiinsa kuuluivat yksityiskohdat, kuten se miten entisten kolonialismin alistamien yhteiskuntien kollektiivisuudesta ilman omaa ääntään tulee samanlainen kokonaisuus kuin länsimaisten logojen etnosentrinen leviäminen maailmalla, siis oma mytologiensa, joka ei mitenkään ota huomioon kolonisoitujen maiden ja kulttuurien moninaisuutta vaan laittaa eri alueet ja kokemukset saman logon alle.

Kansanedustaja Jenni Pitkon pukeutuessa Future is Feminist -logolla varustettuun paitaan Suomen eduskunnan kyselytunnilla syyskuussa 2020 kolmekymmentä vuotta Spivakin urauurtavan esseen jälkeen, hän varmasti halusi esittää oman feministisen kritiikkinsä globalisaatiosta, mutta näytti samanaikaisesti suomalaisen julkisen keskustelun tietämättömyyden länsimaisten

1. Gayatri Chakravorty Spivak, ”Can the Subaltern Speak?” Teoksessa Cary Nelson & Larry Grossberg (toim.) *Marxism and the Interpretation of Culture*. University of Illinois Press 1988.

logojen laajemmasta merkityksestä tai siitä, että keskustelu ylipäätään oli monta vuosikymmentä myöhässä. Spivakin ajattelua ovat laajentaneet monet tahot Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, kuten esimerkiksi historioitsija Dipesh Chakrabarty. Hän kuvaili vuonna 2000 julkaistussa teoksessaan *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, miten ajatus historiallisuudesta sisältää mukanaan joitakin erityisen eurooppalaisia oletuksia maantieteestä, ajasta ja suvereniteetistä.² Tällaisilla myyttisillä standardeilla mitattuna kapitalismiin siirtyminen kolmannessa maailmassa on Chakrabartyin mukaan usein vaikuttanut puutteelliselta tai puuttuvalta kolonialismin jälkeisessä nykyluonnonhistoriassa.

Muutoksen historia, suvereniteetti, kapitalistiseen talousjärjestelmään siirtyminen ja maantieteen tai sijainnin liittyminen nykyluonnonhistoriaan ovat merkittävällä tavalla sidoksissa myös Suomen vuoden 1989 jälkeiseen historiaan, mutta näiden käsittely tai kyseenalaistaminen on jäänyt osittain vähäiseksi. Sen sijaan suomalainen keskustelu on korostanut Euroopan unioniin liittymistä keskeisenä poliittisena tapahtumana ja länsi-itäsuhteiden tarkastelua. Suomi ja suomalainen keskustelu ovat kuin muutoksen historiassaan ohittaneet kolonialismin tai kolonialistisen menneisyyden. Kolonialismin ymmärryksen merkitys on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana kuitenkin vain kasvanut samalla kuin käsitteen moninaisuus on noussut yhä vahvemmin esiin.

Kolonialismin monet ristiriitaiset kasvot

Kolonialismi on moniulotteinen, epämääräinen ja kiistelty käsite, jota on käytetty kuvaamaan erilaisia historiallisia prosesseja. Se mikä näille prosesseille on yhteistä – kolonialismin ydin – on myös kiisteltyä edelleen alan tutkijoidenkin parissa. Historioitsija Frederick Cooper hahmottaa kolonialismin toimintana seuraavasti:

Ihmisten sisällyttämiseksi pakkokeinoin ekspansionistiseen valtioon ja heidän erottelunsa

sosiaalisiin hierarkioihin rodun, ihonvärin, etnisyyden, kansallisuuden, kulttuurin, yhteiskuntaluokan ja uskonnon pohjalta.³

Kulttuurintutkija Ania Loomba mukaan kolonialismin keskeisenä elementtinä on ekspansio, toisten ihmisten maiden valloitus ja heidän yhteiskuntaansa ja kulttuuriinsa puuttuminen. Tähän usein sisältyy työvoiman ja luonnonvarojen hyväksikäyttöä sekä erottelua ja hierarkioita, jotka heijastavat rotua, uskontoa, kansallisuutta, sukupuolta ja niin edelleen. Loomba lisää, että usein kolonialismin on ymmärretty olevan liitoksissa eurooppalaisuuden, niin ihmisten ja eläinten kuin tapojen ja ideoidenkin, leviämiseen ympäri maailman.⁴ Kolonialismia voidaan kuitenkin hahmotella myös hyvin käsitteellisesti ja ahtaasti. Suomalaisissa koulukirjoissa oli vuosia vallitsevana näkemys, jonka mukaan kolonialismi koskee ainoastaan merentakaisen alueiden valloittamista – hyvin Napoleonin lakien ja Ranskan lainsäädännön tapainen määritelmä. Tällöin esimerkiksi Venäjän itäinen ja Pohjois-Amerikan läntinen valloitus olisi korkeintaan niin sanottua ”sisäistä kolonialismia”, mutta tällainen oletus ottaa nykyiset valtioiden rajat lähtökohdakseen ja jättää huomioimatta näkemyksen maasta ja tilasta kilpailevien vaateiden kenttänä ja monien eri itsenäisten ryhmien kotina. Ajatus siitä, että kolonialismi rakentuu ”suolaveden” äärellä on yhä voimissaan, tosin mikään vallitseva näkemys se ei enää ole.

Ajallisesti kolonialismin on usein nähty liittyvän eurooppalaisen ekspansion historiaan alkaen Portugalin ja Espanjan imperiumien rakentumisesta 1400-luvun lopusta. Tästä huolimatta kolonialismi myös linkitetään eritoten niin kutsutun ”korkean imperialismin aikaan” 1800-1900-lukujen vaihteeseen. Tyypillistä on myös nähdä kolonialismin päättyneen kylmän sodan aikaisen valtioiden itsenäistymisaallon seurauksena määrittelemättömään vuoteen. Tämä määritelmä ei kuitenkaan huomioi kolonialismin kulttuuristen perintöjen sekä käytänteiden ja asenteiden jatku-

2. Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton University Press 2000.

3. Frederick Cooper, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History*. University of California Press 2005, 26–28. Ks. myös Jürgen Osterhammel, *Colonialism. A Theoretical Overview*. Markus Wiener Publishers 1997; Nicholas Thomas, *Colonialism's Culture. Anthropology, Travel, and Government*. Polity 1994.

4. Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism*. Routledge 1998, 2–7.

vuotta nykypäivään. Tällöin voidaan puhua myös neokolonialismista, jolla usein viitataan globaalin maailman poliittisen systeemin vinoutumiin tai entisten isäntien ja läntisten monikansallisten yhtiöiden, sekä viime aikoina myös esimerkiksi Kiinan, harjoittamiin painostuksen ja hyödyntämisen toimiin entisissä siirtomaissa.

Käsitteen ja ilmiön moninaisuuden vuoksi usein on mielekkäämpää lähestyä kolonialismia sen erilaisten ulottuvuuksien tai ilmenemismuotojen kautta. Eri kolonialismin ulottuvuuksia voivat olla 1) sotilaallinen ulottuvuus, johon sisältyy tiettyyn alueeseen kohdistuva fyysinen väkivalta, valloitus ja hallinto; 2) kulttuurillinen ulottuvuus, jossa keskeistä ovat diskurssit, identiteetti ja toiseus, joka kohdistuu myös tietoon ja tietoisuuteen; sekä 3) taloudellinen ulottuvuus, jossa kolonialismi on liitoksissa kapitalismiin ja kohdistuu työvoimaan, luonnonvaroihin ja kauppaan. Kolonialismin ulottuvuuksia voidaan hahmottaa yhteyksien ja verkostojen kautta, jossa painotus on imperiumien sisäisellä ja niiden välisellä ihmisten, ajatusten ja tavaroiden liikkeellä. Kolonialismi voi näyttäytyä monisuuntaisena valtasuhteiden verkkona, jossa imperiumin keskus (metropoli) ja periferia (siirtomaa), sekä kolonisoijat ja kolonisoidut, muokkasivat toisiaan. Globaalihistorian näkökulmasta kolonialismi hahmottuu vielä laajemmin globaalin integraation suhdekenttänä, jonka vaikutukset muodostuvat ilmiöiden ylijärjestyksestä, toisiinsa kytkeytyvästä luonteesta, sekä globaalin ja paikallisen tason välisistä yhteyksistä. Tällöin kolonialismin jäljet ulottuvat myös niihin maihin, kuten Suomi, joilla ei ollut omia virallisia siirtomaita.⁵

Kolonialismilla on myös monenlaisia tyypillisiä ilmenemismuotoja, joiden tavoitteet ja rakenteet poikkeavat toisistaan. Asutuskolonialismi, on prosessi jossa siirtolaiset emämaasta dominoivat toisten ihmisten aluetta ja haluavat korvata alkuperäiset asukkaat. Asutuskolonialismille ominaista on valloitus, maan haltuunotto ja sen

tekeminen omaksi. Tähän liittyy keskeisesti antropologi Patrick Wolfen hahmottama eliminoinnin logiikka, jossa alkuperäiskansoja rakenteellisesti syrjäytetään usein asteittain ja monien eri käytänteiden kautta (fyysisestä väkivallasta kulttuurin ja elinolosuhteiden tukahduttamiseen).⁶ Asutuskolonialismille leimallista on sen jatkuvuus nykypäivään, vaikka aina ei näin toki ole. Tyypiesimerkkejä asutuskolonialismista ovat esimerkiksi Australia ja Yhdysvallat, mutta myös Pohjoismaiden toimet Saamenmaalla.⁷ Ranskan Algeria ja Natsi-Saksan elintilan etsintä Itä-Euroopassa ovat esimerkkejä siitä, että asutuskolonialismi voidaan kumota ja se voi epäonnistua. Israelin toimet palestiinalaisten alueilla osoittavat puolestaan, että asutuskolonialistinen ekspansiovaihe on relevantti nykypäivänäkkin.⁸

Asutuskolonialismi muodostaa vain osan kolonialismin repertuaarista. On myös plantaa-siirtomaita, jossa pieni siirtomaaeliitti tuottaa hyödykkeitä vientiin (Karibianmeren saaret) ja erilaisia hallintoalueita, jossa ei ole juurikaan siirtolaisia ja joiden keskeinen piirre on valtapoliitiikka ja luonnonvarojen ja/tai työvoiman hyväksikäyttö (Brittiläinen Intia, Yhdysvaltain Filippiinit, useat Afrikan siirtomaat). Näiden lisäksi kolonialismin piiriin voidaan laskea tietynlaiset kauppa- ja laivastotukikohdat. Tällöin kyseessä ovat pienet maa-alueet, kuten brittiläinen Hongkong, jonka johdossa oli pieni ryhmä asukkaita emämaasta. Ja toki on muistettava, että alueella jonakin ajanjaksona vallitseva kolonialismin muoto on harvoin puhdas tyypiesimerkki ja että se voi muuttua ajan myötä.

Kaikkiin näihin muotoihin on läheisesti liitetty niin sanottu sivistämistehtävä, ajatus, jolla kolonialismi pyrkii oikeuttamaan itsensä levittämällä omia arvojaan ja tekemällä niistä universaaleja. Keskeinen kolonialismin hankaus ja paradoksi liittyvät sivistämistehtävän assimilointiin ja eron-tekojen, toiseuttamisen, väliseen suhteeseen. Toisaalta, kolonialismin rajaaminen eurooppalais-

5. Sebastian Conrad, *What is Global History?* Princeton University Press 2016; Emily S. Rosenberg (toim.) *A World Connecting, 1870–1945*. Harvard University Press 2012; Jürgen Osterhammel, *The Transformation of the World. A Global History of the Nineteenth Century*. Princeton University Press 2014.

6. Patrick Wolfe, *Settler Colonialism and the Elimination of the Native*. *Journal of Genocide Research* 8 (2006), 387–409; Lorenzo Veracini, *Settler Colonialism. A Theoretical Overview*. Palgrave 2010; Janne Lahti, *What is Settler Colonialism and What it has to do with the American West?* *Journal of the West* 56 (2017), 8–12.

7. Gunlög Fur, *Colonialism in the Margins. Cultural Encounters in New Sweden and Lapland*. Brill 2006.

8. Rashid Khalidi, *The Hundred Years War on Palestine. A History of Settler Colonialism and Resistance 1917–2017*. Metropolitan Books 2020.

ten ja Euroopan ulkopuolisten alueiden suhteeksi on sekin ongelmallista. Ajatus että eurooppalaisilla olisi kolonialismin monopoli on itsessään eurooppalaista paremmuutta korostava ja täten kolonialistinen. Tällainen näkemys sulkee pois esimerkiksi Japanin valloitukset Hokkaidossa ja maailmansotien välillä Mantšuriassa ja Koreassa tai Kiinan toimet Xinjiangissa. Toiseksi, sellaisia valloituksia, jotka tapahtuvat Euroopan sisällä ja kohdistuvat eurooppalaiseen lähinaapuriin voidaan myös lähestyä kolonialismina. Englannin suhtautuminen Irlantiin tai Saksan näkemys Puolasta ”villinä itänä” sisälsivät runsaasti kolonialistisia piirteitä, kuten toiseuttamista.⁹ Myös Neuvostoliitto toimi kolonistisen imperiumin tavoin monella taholla ja vuosikymmenien ajan.

Kolonialismin hahmottaminen kulttuurisena ilmiönä, joka on vaikuttanut sekä kolonialistisiin että kolonisoituihin yhteiskuntiin ja kulttuureihin, juontaa usein jälkikoloniaalisen teoriaan. Frantz Fanoniin ja Edward Saidiin henkilöytyvä teoria hahmottuu kriittisenä asenteena ja joukkona metodologisia instrumentteja, jotka ilmevät länsimaisen hegemonian, tiedon, edistysuskon, modernin ja globaalien epätasa-arvon kritiikkinä.¹⁰ Usein keskiössä on ajatus, että tieto ja subjekti rakentuvat kieleen, diskursseihin: yksikään kielen ilmaisu ei ole merkityksetön tai vialton. Tieto on eri tavoin liitoksissa valtaan ja sen tavoitteluun ja täten kolonialismin palveluksessa. Jälkikoloniaaliseen teoriaan liittyy läheisesti ajatus kolonialismin vaikutuksesta ihmisten tietoisuuteen ja itseymmärrykseen, ajatus tiedon koloniaalisuudesta – siitä kuinka länsimainen ihminen rakentaa eroa ”itsen” ja ”toisen” välille, arvottaessaan maailmaa omista lähtökohdistaan käsin. Osoittaessaan toiseen omia länsimaisia arvojaan hän vahvistaa omaa identiteettiään ja valtaansa. Usein jälkikoloniaalisessa teoriassa painottuvat dikotomiat, polarisoitunut maailmankuva ”itsen” ja ”toisen” välillä kuin myös ”vallan omaavan” ja ”valloitetujen välillä.” Tämä on saanut useat historioitsijat korostamaan että erottelun mer-

kitykset ja kolonisoitujen valta on ollut rajallista ja usein keskenään ristiriitaista, samoin kuin kolonisoidutkaan eivät ole muodostaneet yhtenäistä ryhmää tai ainoastaan passiivisia uhreja.¹¹

Kolonialismin linssi Suomeen

Jälkikoloniaalinen teoria ja asutuskolonialismin tutkimus ovat tehneet modernista ja kolonialismista erottamattomat. Kolonialismi on länsimaisen historian ja kulttuurin sydämessä ja yhteiskunnat toiseuttamisen ja rodullistamisen läpäisemiä. Kun ymmärrämme tämän ja sen että kolonialismi ei ollut identtinen ilmiö eri puolilla maailmaa, vaan historiallinen prosessi, niin voimme soveltaa kolonialismia kehyksenä ja linssinä suomalaisen kansallisen historiakerptomuksen monikasvoistamiseen ja globaalistamiseen. Kolonialismin kautta voimme linkittää suomalaista historiantutkimusta monenlaisiin tieteellisiin ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Tässä numerossa julkaistu Leila Koivusen ja Anna Rastaan artikkeli tarjoaa tietokartan näihin keskusteluihin Suomessa. Myös Rauna Kuokkasen katsaus pohjoismaiden rajoja ylittävään kolonialismiin kuten myös Jukka Nyssösen ja Otso Kortekankaan kontribuutio valottavat valtion rajoja rikkovan kontekstin merkitystä kolonialismikeskusteluille Suomessa. Voimme myös kyseenalaistaa kertomusta, jossa nykyisen Suomen alue hahmottuu lähtökohtaisesti kansallisena tilana, suomalaisena tai suomalaistamista odottavana kohteena, ei historiallisesti kiisteltyinä, etnisesti ja kulttuurisesti kirjavana rajamaana. Sami Lakomäen, Sirpa Aallon ja Ritva Kyllin artikkeli liikkuu kansallistavaa historiantulkintaa vastaan arkistojen muodostumisen kautta, näkemällä että arkistot eivät vain kuvaile Saamenmaan kolonisointia vaan ovat osa sitä.

Ruotsalainen historioitsija Gunlög Fur on painottanut, kuinka tärkeää on tutkia kolonialistisen ajattelun vaikutusta maissa, jotka eivät tunnista omaa osallisuuttaan kolonialismiin.¹² Tämä voi tapahtua tutkimalla kulttuurin arvo-

9. Saksa-Puola suhteista ks. esim. Kristin Kopp, *Germany's Wild East. Constructing Poland as Colonial Space*. University of Michigan Press 2011; Sebastian Conrad, *Globalisation and the Nation in Imperial Germany*. Cambridge University Press 2010.

10. Franz Fanon, *Les Damnés de la Terre*. Francois Maspero, 1961. Edward Said, *Orientalism*. Pantheon, 1978.

11. Partha Chatterjee, *The Nation and Its Fragments. Colonial and Postcolonial Histories*. Princeton University Press 1993, 16; Cooper 2005, 23.

12. Gunlög Fur, Colonial fantasies. American Indians, indigenous peoples, and a Swedish discourse of innocence. *National Identities* 18 (2016), 11–33. Ks. myös Suvi Keskinen, Intra-Nordic Differences, Colonial/Racial Histories, and National Nar-

jen ja representaatioiden kolonialistia piirteitä esimerkiksi elokuvissa, taiteessa ja kirjallisuudessa. Tässä erikoisnumerossa julkaistun Elina Armisen artikkelin hahmottamalla konventiolla voimme analysoida, kuinka suomalainen kirjallisuus (tässä tapauksessa nuorisokirjallisuuden teos) on kolonialististen rakenteiden ja arvojen läpäisemää. Yhtä lailla voimme pohtia Johanna Turusen ja Mari Viita-ahon keinoin, miten museoiden, kuten Gallen-Kallela Museon, näyttelyhistorioissa näkyvät kolonialistisen toiseuden dynamiikat ja ristiriidat.

Kolonialismia voidaan lähestyä kontekstina, johon voidaan myös sijoittaa sekä Suomen historiaa että suomalaisten toimintaa, nähdä ne kansainvälisessä valossa, suhteessa ja kytköksissä muihin toimijoihin. Suomalaisia aktiivina kolonialisteina voidaan hahmottaa ”koloniaalisen osallisuuden” käsitteen kautta.¹³ Suomalaiset ovat osallistuneet ahkerasti muiden imperiumien palvelukseen niin siirtolaisina, tutkimusmatkailijoina kuin hallinnon virkamiehinäkin. Tästä helposti lähestyttävä esimerkki ovat suomalaiset utopiyhteisöt eri siirtomaissa kuten Liisa-Maija Korhosen sekä Laura Holsteinin ja Salla Tuorin artikkelit osoittavat Argentiinan ja Dominikaanisen tasavallan osalta. Yksittäiset suomalaiset osallistuivat myös kolonialististen yhteiskuntien rakentamiseen, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä kulttuurin ja toiseuden ylläpitoon oli sitten kyse mainareista eteläisessä Afrikassa, kuten Timo Särkkä artikkelissaan kuvaa, tai Mannerheimista tiikerinmetsällä brittiläisessä Intiassa ja Nepalissa, kuten Raita Merivirta tekstissään analysoi. Mikko Toivasen katsaus kääntää katseen suomalaisten jäljittämiseen kolonialistisessa Kaakkois-Aasiassa sanomalehdistön kautta.

Jos pohdimme vielä lopuksi julkista keskustelua, huomaamme, että uutiskynnyksen on viime vuosina ylittänyt useampikin väite ja hahmotelma Suomesta, suomalaisista ja kolonialismista. On puhuttu yritysten, kuten Finlaysonin osallisuudesta orjakauppaan ja suomalaisista toimijoista Karibiassa ja Tyynellämerellä.¹⁴ Suomensukuisen Gustaf Nordenskiöldin Mesa Verden pueblosta varastamien esineiden palautus Kansallismuseosta Yhdysvaltain alkuperäiskansoille 130 vuoden ”lainan” jälkeen nousi näkyvästi uutiskuviin. Samanaikaisesti julkisessa keskustelussa on välillä painotettu, että esimerkiksi Nordenskiöld ei rikkonut lakia eikä edes hyviä tapoja, vaan toimi aikakauden normien mukaan. Täten hän ei voinut olla kolonialisti.¹⁵ Toiset taas yhtyvät julkisessa keskustelussa käsitykseen, että vastaavainen esineistön omiminen ja siirto länsimaisiin museoihin esimerkiksi siirtomaa-ajan Afrikasta nähdään laajasti maailmalla osana kolonialismin toimintarepertuaaria. Saamelaisasiat ylittävät myös kiitettävästi uutiskynnyksen, kun on esimerkiksi puhuttu pohjoisen rautatiehankkeista tai kulttuurin omimisesta ja rodullistamisesta, esimerkiksi kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen pyytäessä anteeksi 1980-luvun sketsejään.¹⁶ Petelius kertoi kokevansa, että tämänhetkisessä parlamentaarisessa asemassaan kansanedustajana hänen oli otettava kantaa 30 vuotta sitten esittämiinsä vitseihin juopuneista saamelaisista, joissa kansanryhmää kuvattiin syrjivällä ja vääristelevällä tavalla. Ne ovat valitettava osa Suomen kansallista muistia taltioituneina muun muassa Ylen Elävään arkistoon.

Kesällä 2020 *Black Lives Matter* -liike toi lisää globaalia valokeilaa kolonialismin aikaisten rakenteiden ja nyky-yhteiskunnan järjestelmäl-

ratives. Rewriting Finnish History. *Scandinavian Studies* 91 (2019), 163–181; Sveitsin osalta Patricia Purtschert & Harald Fischer-Tiné (toim.) *Colonial Switzerland. Rethinking Colonialism from the Margins*. Palgrave 2015.

13. Ulla Vuorela, Colonial Complicity. The ‘Post-Colonial’ in a Nordic Context. Teoksessa Suvi Keskinen et al. (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate 2009, 19–33.
14. Jouko Aaltonen & Seppo Sivonen, *Orjia ja isäntiä. Ruotsalais-suomalainen siirtomaaherruus Karibiassa*. Into 2019; ks. myös Sakari Nuuttila, Suomalainen Peter hyppäsi 1700-luvulla laivaan, jonka määränpäättä ei tiennyt – päätyi Tahitin kuninkaan sotapäälliköksi: ”Peterin muisto elää Tahitilla vieläkin”. *Yle* 30.8.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11511236> (15.9.2020).
15. Ulla Veirto, Mesa Verden muinaisten intiaanien upea kokoelma on ollut Suomessa yli 100 vuotta. Tekikö Gustaf Nordenskiöld rikoksen tuodessaan sen Pohjolaan? *Apu* 29.2.2020, <https://www.apu.fi/artikkelit/miksi-23-vuotias-suomalainen-tyhjensi-mesa-verden-intiaanien-haudat-miten-vainajat-paatyivat-suomeen> (17.9.2020); Jukka HUUSKO, Viimeinen matka Mesa Verdeen. *Helsingin Sanomat* 25.9.2020, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006647282.html> (30.9.2020).
16. Pirkka-Pekka Petelius pyytää anteeksi saamelaisia pilkkaavia sketsejään: ”Olen valmis keskustelemaan myös muiden vähemmistöjen kanssa”. *Yle* 21.11.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-11079638> (30.9.2020); ”Mikä on suomalaisten suhde kolonialismiin ja miksi siitä on niin vaikea puhua?”. *Yle* 25.7.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11447726> (15.9.2020).

lisen rasismien väliin historiallisiin jatkumoihin myös Suomen lehdistössä. Asiasta nousi keskustelua, jossa pohdittiin, onko Suomessa olemassa samanlaista rasismia tai rodullistamisen historiaa kuin Yhdysvalloissa. Asian analysointia ovat hankaloittaneet monet seikat, kuten kolonialismin ja saamelaisten historian opetuksen puutteellisuus niin lukiossa kuin korkeakouluissa ja siten keskustelun vähäisyys, kuten se että maan historia osana Venäjän imperiumia ei ollut kaikkein kompleksisin. Tämä historian hieman yli satavuotinen aika vei Suomen teollistumista ja kehitystä eteenpäin monilla tavoin. Suomi oli yhdellä tapaa kuin yksi imperiumin lempilapsista ja tuolloin suomalaiset ja venäläiset oppivat tuntemaan toinen toisiaan, jonka jälkeen 1900-luvulla Suomi soti Neuvostoliittoa vastaan ja monella tavoin säilytti ulkopolitiittisesti kunnioitetun asemansa.

Yhdysvaltojen rasismien kokemushistoriasta merkityksellisesti teoksessaan *Between the World and Me* kirjoittanut Ta-Nehisi Coates on myös kertonut siitä, miten rasismi on erilaista ja suhteellisesti vähäisempää esimerkiksi Ranskassa kuin se on Yhdysvalloissa.¹⁷ Siten kolonialismin menneisyyden relativisuus on tänä päivänä yksi näkökulmista, joka monimutkaistaa analyysia ja tuntemuksia, samoin kuin ambivalenssista tai suhteellisuudesta puhuminen. Samanaikaisesti Suomen valtion harjoittama kolonialismi pohjoisessa Saamenmailla tai osallistuminen plantaatikolonialismiin Karibiassa on jäänyt lähes huomioimatta Suomen valtion Venäjän kainalossa edenneen kehityksen historian vaikutuspiiriin alle.

On kiistanalaisista väitteistä ja Suomen mahdollisesta kolonialistisesta historiasta mitä mieltä tahansa, yksi asiaa tuntuu selvältä: myös Suomessa keskustellaan kolonialismista yhä enemmän. Miksi puhumme kolonialismista juuri nyt? Syitä voi löytää ainakin kolmelta taholta: ensinnäkin akateemisen tiedon luonteen ymmärtämisen ja rakentumisen muutoksista, jossa heijastuu niin tutkimusalojen sisäinen sirpaloituminen kuin tieteiden välisen linkittymisen aiheuttamat tutkimussuuntauksien eri käänneet. Historiakäsitystä, jossa eurooppalainen kulttuuri on universaali normi ja kansallisvaltioiden historian primääri tekijä ja tapahtumapaikka, on alettu korvaamaan useammilla, erilaisista näkökulmista tuotetuilla

historioilla, joissa myös eurooppalaisten historioita ja diskursseja tarkastellaan kriittisesti. Eurosentrisyyden pitkä varjo on kyseenalaistettu. Historiantutkimuksessa on käynnissä moniäänistäminen, monikerrostaminen ja moninaistaminen. Tämä tapahtuu myös Suomessa nyt, vaikka prosessi alkoi muun muassa Spivakin toimesta jo 1980-luvulla. Tähän moninaistamiseen tulee tulevaisuudessa varmasti kuulumaan niin Saamenmaan ja saamelaisten historia kuten myös suomalaisten kokemukset osana Venäjän imperiumia.

Toisaalta länsimaissa on kyseenalaistettu vallitseva identiteettipolitiikka. Integraation ja globalisaation, äärinationalismin ja monikulttuurisuuden, sekä siirtolaisuuden ja demografisen muutoksen samanaikaisessa painetilassa se, miten näemme itsemme ja erilaiset ihmisryhmät on kyseenalaistettu usealta taholta. On havahduttu siihen, että nykyaikaiseen talousjärjestelmään, sekä länsimaiseen valtavirtakulttuuriin kuuluu usein näkymättöminä tai normaaleina pidettyjä rakenteita ja ajattelumalleja, joiden juuret ovat kolonialismin aikakauden rasisistissa ja järjestelmällisen epätasa-arvoisissa järjestelmissä. Dekolonisaation ”ensimmäinen aalto” tapahtui nimellisesti kylmän sodan aikana, johtaen itsenäisten valtioiden määrän moninkertautumiseen, mutta mielen, identiteettien, tiedon rakentumisen ja maailmankatsomuksen dekolonisaatiota, ”toista aaltoa,” josta myös Spivak on kirjoittanut, ei ole vielä ehkä kokonaisuudessaan tapahtunut. Mutta se on ehkä jo tuloillaan. Kolmanneksi tahoksi, suurvaltahegemonioiden murtuessa, on että ehkä Yhdysvaltojen tilalle maailmanjärjestyksessä ei kuitenkaan juuri nyt ole astumassa Kiina, Venäjä tai Turkki, vaan uudenlainen ymmärrys muista kuin hegemonisen vallan arvoista kuten tasa-arvosta tai moninaisuudesta maailmassa. Tulevaisuus siis juuri nyt näyttää olevan avoin ja kolonialismia koskevan keskustelun pinnalle nousu myös kuvaa tätä muutoksen tilaa.

Tämä erikoisnumero pyrkii omalta osaltaan hahmottamaan, mitä erilaisia yhteyksiä ja nivoutumia Suomella, suomalaisilla ja kolonialismilla on. Emme tarjoa valmiita vastauksia, mutta erikoisnumero tuo esiin sen, että kolonialismin historia ja perinnöt ansaitsevat asiantuntevaa ja

17. Ta-Nehisi Coates, *Between the World and Me*. Spiegel and Grau 2015.

luotettavaa Suomessa tehtyä tutkimusta. Tavoitteenamme on lisätä ja kiihdyttää keskustelua, joka on jo alkanut. Ennen kaikkea pyrimme monipuolistamaan tätä keskustelua tuomalla esiin kolonialismin erinäisiä merkityksiä ja ulottuvuuksia. Kolonialismi on monitahoinen ilmiö. Pelkän yksisuuntaisen valloituksen ja vallankäytön sijaan se on myös vastarintaa, vuorovaikutusta ja monimutkaisia inhimillisiä suhteita. Historioitsijoiden tehtävänä on tarttua haasteeseen ja tutkia kolonialismin moninaisia ilmenemismuotoja ja sävyjä. Kiitämme kaikkia tämän numeron kirjoittajia ja anonyymejä vertaisarvioijia heidän erittäin korkeasta paneutumisesta aiheeseen ja asiantuntevuudesta. Toivomme, että lukemalla

nämä artikkelit, lukijat saavat käsityksen siitä, mitä Suomea koskeva kolonialismin tutkimus voi olla. Toivomme, että erikoisnumeromme ennen kaikkea inspiroi uutta tutkimusta ja ajattelua.

Rinna Kullaa on Akatemiatutkija ja globaali-historioitsija Tampereen yliopistossa.

Sähköposti: rinna.kullaa@tuni.fi.

Janne Lahti on yleisen historian dosentti ja Akatemiatutkija Helsingin yliopistossa.

Sähköposti: janne.lahti@helsinki.fi.